

† **Mihovil Pavlinović**, národní prvák dalmatínski ter imeniten pisatelj, govornik in pesnik hrvaški, umrl je dné 18. majnika t. l. Sedanji národní preporod v Dalmaciji je največ njegovo delo in njegova zasluga. Pavlinović se je porodil leta 1831. v Podgori blizu Makarske v Dalmaciji. Dasi buden in bistrumen deček, učil se je sprva v malih šolah težko talijanskega jezika in pretrpel zarad tega marsikatero sramotno kazen. V latinskih šolah pa se je kmalu navduševal za prelepe plodove latinske in italijanske književnosti, in po vse noči je prebiral vzorne pesnike teh národov. V višjih razredih se je pridno lotil zgodovine, govorništva in filozofije, a da bi mogel čitati tudi slavne francoske govornike, naučil se je v nekoliko tednih po nóči francoskega jezika. V zadnjem letu gimnazije se je celih osem mesecev po sedem ur na dan učil grškega jezika, da je brez slovarja čital Homerja in Herodota. Že na gimnaziji se je seznanil in sprijaznil z mnogimi tovariši svojimi, ki so potem možje skupaj z njim delali za národ svoj. Bogoslovec v Zadru se je Pavlinović učil hrvaški in staroslovenski, prebiral národne pesmi ter se tudi poprijel nemškega jezika, da je mogel razumeti Schillerja in Kanta. Leta 1849. zbiral je v družbo mlade ljudi in jih vsodbujal, naj se učé in delajo na to, da bi se preporodil zanemarjeni hrvaški národ v Dalmaciji. Reakcijska dóba (1850—1860) je razdrta to družbo, ali ni pretrgala prijateljskih vezij, niti zadušila národnih kalij v mladih srcih. Tedanja ponemčevalna napiranja so Pavlinoviča bolela tako, da je leta 1852. mislil zapustiti domovino svojo in se preseliti v Srbijo; toda máterine solze in želja, da bi bil duhovnik, odvrnile so ga od tega naklepa. Leta 1855. nastopil je duhovno pastirstvo ter je službo božjo vsegdar opravljal v staroslovenskem jeziku. Kadar je šel od dóma, vzel je vselej slovenske mašne bukve s seboj, da je tudi drugod mogel slovenski maševati. V Podgori, v njegovem rojstvenem kraji, izprosili so si ga za župnika in tu je ostal petnajst let.

Ko je cesarsko pismo leta 1860. napovedalo novo dóbo, začela se je tudi za Pavlinoviča nova dóba národnega delovanja. Leta 1861. izvolili so ga za poslanca v dežélni zbor dalmatínski, in zopet znova so ga izvolili pri vseh prihodnjih volitvah navzlic neopisnemu nasprotnemu napiranju njegovih sovražnikov. V Dalmaciji je bilo takrat precéj tako, kakor pri nas na Slovenskem; le kmet je govoril národní svoj jezik, za gospódo pa je bil jezik talijanski, in isti domoljubi so med seboj govorili talijanski. Pavlinović se je temu odločno uprl ter v dežélnem zboru prvi začel govoriti hrvaški, a samo hrvaški je govoril tudi po gosposkih hišah, po kavarnah in gostilnah, z uradniki in z istimi talijanskim nasprotniki svojimi. Ko je pozneje prišel v državni zbor na Dunaj, tudi tu ni hotel drugače govoriti, nego hrvaški. Kakor z živo besedo, tako je tudi s peresom po časopisih in knjigah razpravljaj »dnevna vprašanja« ter zagovarjal národne pravice. Potovanje po Hrvaškem, Srbskem in Črni Gori mu je razširilo politično in književno obzorje in začel se je potezati za celokupno hrvaštvo. To misel je odslej učil in širil med prostim ljudstvom in med gospódo, kjerkoli in kadarkoli je mogel. Zarad slabega zdravja se je leta 1870. preselil v Zadar, kjer je »Nazionale« preporodil v »Narodni list« in »Razne spise« svoje pripravil za tisk. Takrat so narodnjaki pri novih volitvah dobili večino in dežélni zbor in odbor sta se zdaj do dobrega pohrvatila. Pavlinović in Klaić sta v zboru bila prvaka, ki sta se drug drugzega dopolnjevala. Klaić je ublaževal Pavlinovičevo ostrino, Pavlinović pa poostréval Klaićevo blagost. Tako je Pavlinović neprenehoma delal do smrti svoje in národno preporodil poitaljančeno domovino svojo.

Pavlinović je bil katoliški duhovnik in zaveden Hrvat, vsegdar zvest geslu svojemu: »vse za vero in dom.« Najbolj je slovel govornik, bodisi v cerkvi, v čitalnici ali v dežélnem zboru. Dasi klasično izobražen, poznava! je tudi mišljenje in govorjenje národa

svojega in dobro je védel, kako treba priprostemu ljudstvu razlagati in cepljati višje etične misli. Izmed njegovih del so posebno imenitni »Ljudski spisi« in »Hrvatski razgovori«. Pesmi njegove so po večjem znanstvene in filozofične, vendar pa se ne manjka narodnih, ki jih dobro razumeje tudi priprosto ljudstvo. Zadnji njegov literarni plod je bil životopis pesnika *Botiča*, ki ga je izdala »Hrvaška Matica«, a zadnji svoj véliki govor je govoril leta 1885. v stolni cerkvi v Djakovu, ko so ondu praznovali dvestoletnico oslobojenja izpod turškega jarma. Za véliki akademski slovar je nabral 5000 besed, a »Matici Hrvaški« je poslal veliko zbirko narodnih pesem. Malo je tako krepkih značajev, kakeršen je bil, Pavlinovič, ki je vsegdar in vsakemu povedal le resnico. Bodí mu zemljica lahka!

Dr. Weitlof in naš list. Da državni poslanci slovenski ob debati o državnem proračunu nekoliko osvetijo tudi delovanje tistih nemških profesorjev, kateri po naših šolah pri slovenski mladini uganjajo nemško-narodno politiko in preobračajo vzgojevalne kózle, temu se je bilo pač nadejati. Da bi zatorej pozornost, katero je moralo táko razkritje vzbuditi pri vseh razboritih ljudéh, obrnil drugam, čutil je načelnik nemškega »Schulvereina«, dunajski advokat dr. *Weitlof* plemenito potrebo, v državnem zboru na zatóžno klop posaditi in naučnemu ministerstvu ovaditi tudi dva srednješolska profesorja slovenske národnosti, gospoda prof. dr. Sketa v Celovci in prof. Levca v Ljubljani, katera oba »procul negotiis politicis« vsak po svoje in po svojih móčéh delata na *književnem* polju slovenskem. Dr. Sket je storil grozovito pregreho, da se je usmilil šolske literature naše ter nam sestavil »Slovensko berilo za peti in šesti razred srednjih šol.« To berilo je naučno ministerstvo brez vsega zadržka odóbrilo z razpisom dne 9. junija 1886., št. 9485.; in kako bi ga ne, saj se v njem ne nahaja nič spotakljivega. V to berilo je vzel dr. Sket tudi nekoliko odlomkov iz Jurčičevega »Tugomera«, toda takih odlomkov, ob katere se noben živ krst v nobenem oziru ne more zadévatí. A dr. Weitlof je prav po vzgledu vélikomestnih židovskih odvetnikov govor svoj zavil tako, kakor bi bil dr. Sket v knjigo svojo vsprejel vsa tista zoper Nemce naperjena mesta, v katera je pokojni Jurčič položil politično svojo strast in národni fanatizem svoj. In potem je mogel pokazati na dr. Sketa kakor najhujšega Germanofaga, češ: *Hic niger est, hunc tu, Romane, caveto!* To je res — pošteno! Ako dr. Weitlof patetično kliče: »In diesem 'Tugomer' wird die grösste Feindseligkeit gegen die Deutschen gepriesen. Das passt in die Bibliotheken nicht« — povedati moramo dr. Weitlofu, da s tanko vestjo svojo prihaja *deset let* prepozno, kajti »Tugomer« je bil že l. 1876. na ukaz pokojnega c. kr. deželnega šolskega nadzornika Šolarja izobčen iz vseh knjižnic po Kranjskem.

Našemu listu je dr. Weitlof privoščil te besede: »Da erscheint, von einem Professor und Bezirksschulinspector herausgegeben, ein sogenanntes literarisches Buch« (t. j. Blatt, a Weitlofov ljubljanski poročevalec piše precèj nerazločno, četudi je v Berlinu studiral). In diesem, im »Zvon« Jahrgang 1881, Seite 291, ist zu lesen: Als Lucifer den Heiland dreimal in der Wüste versucht und nichts ausgerichtet hatte, wurde er der Hölle verwiesen und sollte, bevor er dort wieder zu Gnaden kam, die schlechtesten Streiche auf der Erde ausführen. *Er schuf die Deutschen . . .* Potem navaja dr. Weitlof Trdinovo bajko, ki je natisnena v »Ljubljanskem Zvonu« l. na 291. in 292. strani. Zdaj pa prosimo čestite bralce, naj odpró »Ljubljanski Zvon« na mestu rečenem in naj prečitajo navedeno bajko. *Pisatelj v tej bajki nemškega národa ali Nemcev ni skrito ni očitó ne omenja niti z jedno besedo.* Bajka je pisana brez vse tiste politične primési, katero ji daje dr. Weitlof. Naperjena je samó zoper slovenske Efiijalte, zoper sinóve slovenskega rodú, ki so se izneverili domovini svoji. Med takimi slovenskimi kukavicami in med sinovi nemškega národa pa mislimo, da je vendar še káj bistvenega razločka, ali ne? Naj obracamo to bajko, kakor hočemo, politične strasti, národnega fanatizma, kakor ga ji pri-

topisna crta od dra. Fr. Račkoga; — Dopisi Boškovičevi u poslovih Dubrovačkih i s različitimimi osobami; — Roger Bošković i njegov rad na polju astronomije i meteorologije, od J. Torbara; — Boškovičev rad na polju fizike, od dra. Dvořaka; — Filozofski rad Rugjera Jos. Boškovića, od dra. F. Markovića. Knjigi je pridejana podoba slavnega dubrovniškega učenjaka v jezuitski obleki. — 89. zvezek „Rada“ ima to-le vsebino: „O Dubrovci Ivana Gundulića“, od dra. Markovića; — nadaljevanje Valjavčevega članka o besedi „žrez“; — nadaljevanje dr. Maretičeve razprave „Veznici u slovenskijem jezicima“; — nadaljevanje o „stari veri Srbov i Hrvatov“, in sicer „o Gromovniku Perunu i Ognju“, od prof. Nodila; — „Misti i djela biskupa Strassmayera“, od prof. Smičiklase; a na kraji so književna naznanila od dra. Maretića. — 91. knjiga „Rada“ pa nam priobčuje: „Nadaljevanje“ omenjene Maretičeve razprave „o veznicih“; — „O hrvatskom prievodu XV. (XVI) Ovidijeve heroide „Paris Helenae“ od Hanibala Lucića, od dra. Maixnera; — Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća, III. Vrhovna državna vlast. Odnosaj medju crkvom i državom, od dra. Fr. Račkoga; — nadaljevanje o stari veri Srbov in Hrvatov, in sicer o *Vilak*, od prof. Nodila. — 92. knjiga »Rada« ima članke matematično-prirodoslovne in sicer: „Područje materijalizma“, od dra. Šuleka; „Prilog poznavanju faune stakovodih korepnjaka Hrvatske“, od prof. Šoštarica; „Prilog k teoriji kubične involucije na čunjosjeku“, od dra. Zahradnika; „Peto izveščje potresnoga odbora za god. 1837“, od dra. Kišpatića. — 93. knjiga »Rada« pa nam donša: konec Maretičeve razprave „Veznici u slovenskijem jezicima“; „O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlina“, od Iv. Tkalića; „Zadnja bića“, metafizična razprava od dra. Arnolda; „Prinos k naglasu“ u novoj slovenštini, in sicer o Naglas u prezentu glagola, koji prezentni nastavak *jo* drže samo u 3. plur. c. Osnove na *i*, od prof. Valjavca; Književna obznana: *I opet o metrici narodnijeh pjesama*, od prof. Zime. — „Starin“ je prišla na svetlo XX. knjiga s to-le vsebino: Što je pisama sakupio P. Bog. Bartoli, priobčio dr. Crnčić; O. Rafo Levaković i Vlasi v Hrvatskoj 1641., priobčio o. Fermandžiu; Još o glagolskom napisu u crkvi sv. Lucije u drazi baščanskoj, priobčio dr. Crnčić; Izveštaj barskoga nadbiskupa M. Bizzia o svojem putovanju g. 1610. po Arbanaskoj i staroj Srbiji, priobčio dr. Rački; Trnovsko tetrajevandjelije XIII. vieka, priobčio prof. Valjavec; Borba Crnogoraca s Turcima na Grahovu, priobčio M. Dragović. — Od velikega akademičnoga „Rječnika hrvatskega ili srpskega jezika“, ki ga obdeluje prof. Budmani, prišel je na svetlo 10. zvezek, v katerem so besede od »Godomik« do »Gumac«.

Anton Mažuranić, jeden prvakov ilirske dōbe in bivši gimnazijski ravnatelj v Reki, umrl je v Zagrebu dne 18. decembra 1888. l. Pokojnik je bil brat pesnikov in bana hrvaškega Ivana Mažuranića. Porodil se je v Novem v Vinodolu leta 1805., srednje in višje šole je završil v Zagrebu, potem pa je bil profesor hrvaškega in latinskega jezika na gimnaziji zagrebški, dokler ni leta 1861. šel za ravnatelja v Reko, odkoder se je v pokoj zopet vrnil v Zagreb. V ilirski dōbi je bil prvi Gajev pomočnik v »Danicie in v »Novinah«, a pilil je tudi razne knjige tedanje dōbe, predno so ugledale svet. Mnogim pisateljem je tōliko pomagal, da je bilo več njegovega dela, nego njih ali zato le ni hotel, da bi se spominjalo njegovo ime. Na podlagi svoje razprave »temelji ilirskoga i latinskoga jezika« iz leta 1839. izdelal je leta 1859. prvo hrvaško slovnico za gimnazije. Z drugimi rodoljubi je sodeloval pri izdavanji šolskih knjig, zlasti hrvaških čitank za višje gimnazije; v programu zagrebške gimnazije je priobčil »pregled povjesti zagrebške gimnazije« in »pregled stare hrvatske literature«. Jeden prvih in najveljavnejših začetnikov »Hrvatske Matice« priredil je več dalmatinskih pesnikov za tisek, in v časopisu »Kolu« je priobčil imenitni »zakon vinodolski«. Znanstveno oceno književnega delovanja njegovega v kratkem spiše prof. dr. Broz. Antun Mažuranić je bil blag, miren

mož, ali bil je plemenit in pošten hrvaški rodoljub in dober Slovan. Bil je tudi ustanovnik »Slovenske Matice« v Ljubljani. Od imetja svojega je 30.000 gld. zapustil šoli v Vinodolu, 10.000 gld. pa »Hrvatski Matici«. Slava mu!

»Zlati očenaš.« V našo vas ob Savi je zahajala pogostoma priletna beračica. Bila je iz sosedne Kranjske. Ljudje so jo radi tega nazivali samo »Kranjico«. Kadar je prišla v vas, zbralo se je préej vse okoli nje. Deklamovala je dolge pesmi nabožne vsebine, vaščanje pa so dejali, da »poje zlati očenaš«. Pesmi njene so bile res jako lepe, polne krasnih prispodob, kakeršne se v obilici nahajajo po slovenskih, posebno pa po srbskih narodnih pesmih. Govorila jih je v svoji »zamaknenosti« oduševljeno. Vneti poslušalci so bili solznih očij, kadar jim je »Kranjica zlati očenaš pela«. Niso je mogli nikoli dovolj prehvaliti. Ali ga še sedaj pòje — ne vém; morebiti po drugih krajih, kajti v našo vas je ni več.

Takih »zlatih očenašev«, kakeršni so bili njeni, imamo pa po Slovenskem dovolj. Národ jih sila čísla, in »srečen je« — pravi — »kdor jih zna peti«. Slučajno mi je prišla v roke stara listína. Ogledam si jo in najdem na nji — »zlati očenaš«. Po podatkih g. J. Pl., ki mi je listino dal, pisana je, ako ne prej, gotovo med l. 1800. in 1810. Domovina njena je Medjimurje, kar tudi svedočijo pravopis in jezikoslovne oblike. Ker utegne prijatelje národnega blagá zanimati, gotovo pa jezikoslovcu kako dobro došlo drobtinico podati, priobčujem tu njen prepis. Slòve takó-le:

»Vu Jme Ocza, y Szína, y Duha szvetoga, Amen. Den blasene Divicze Marie. Divicza Maria osztala je prinasz, zaszpala je Divicza Maria na Gori Kalvarie vu Betlehemu, dosel je nyeni Szin Jezsus, y rekel je szvojoj Materi predragi: Ah Mati moja predraga szpíslí ali chujes, odgovorila je Mati knyemu, zaszpala szem Szinek moi predragi; ali szem chudnu Szenyu szenyala moi predragi Szinek: naimre, da szemte vidila na vertu vlovlenoga, y pelanoga pred Pilatufsa, od Pilatufsa k Annafsu, od Annafsa Kaifafsu, od Kaifafsa k Herodefsu zvezanoga, y daszu tvoju szvetu Glavu bili, y pluváli met szvete Ochi, y daszute na Szmert szudíli, y k sztupu zvezáli, y szkorpachi, y Sibami bichuvali, y daszute pluszkáli, y na tvoja szveta Licza pluváli, dasze je tvoi szveti Obrasz premenyal, daszu tvoju szvetu Glavu koroníli, tak, dasze je sztvoje szvete kerv y Voda sztvoyoga szvetoga Tella prelevala, y daszu te koroníli, y na Szmert obszudíli y Tvoja Plecha y tvoje szveto Tello zbolí y tvoja szveta Vuszta z Suchem Chemerom ter Z ocztom napajali y tvoje szveto Rebbo zbolí, y onak kerv y voda prelevala szejje, a meni Materi tusnoi tvoji jesze sztavlala, tok moi predragi Szinek, da szute tak viszoko na krisi od Zemle odignoli, da te niszem mogla doszechi. Ah Szinek moi predragi salosztna kerv y voda sztebe je tekla, a na meni Materi tvojoj salosztni szejje sztavlala, y daszu tvoje szveto Tello mertvo doli szkrisa vzeli, a meni Materi tvojoj tusni na krilo posztavíli. Sztrasno Szercze moje jesze presztrasílo, y da szute szternovom Kuronum kuronyenoga y obszuchenoga vu Grob polosíli. Ja Jezsus odgovoril jeszem szvojoj Materi predragi: Ah Mati moja predraga prova szejje tebi Szenya seszenyala; ali koi tu Szenyu v-pameti ímal bude y pri szebi noszil, vu vszem pobosen bude z naglum Szmertjum neche vumreti y veksem Vitestvo nad szobum obdersati hoche, y to je to, odproschenye Grehov szvojev, y dasze ima szpovedati gda je goder Deu moje Matere predrage y hochesze Mati moja predraga szprosziti vu nebeszkom kralesztvu, gdefszje bude veszelíla z vernimi koruəsi Angelszkemi na vsze Veke, Amen. O Jezsus Nazarenszki kral Sidovszki. Ove mochi je Leo Papa poszlal szvojemu Bratu Korneliuszu kralu, jeszu ove mochi Leo Papi dane pod ov Red, da koi goder nye postuval bude, hoche imati takve mochi, da od Puske níti Szable takov Chlovek nebude mogel vumreti. níti vu Ognju, níti vu Vodí, ní v Gori, níti vu níjednom mesztu naskodíti mu nebudu mogla.